İSLÂMÎ İLİMLERDE İŞÂRÎ YORUM VE TE'VİL GELENEĞİ

Editör
Doç. Dr. Hasan YERKAZAN

sonçağ akademi

Kitabın Adı : İSLÂMÎ İLİMLERDE İŞÂRÎ YORUM VE TE'VİL GELENEĞİ
Editör : Doç. Dr. Hasan YERKAZAN
Kapak : Fadime YILDIRIM
Mizanpaj : Doç. Dr. Hasan YERKAZAN

1. Baskı : Haziran 2020 ANKARA

ISBN : 978 - 625 - 7918 - 80 - 0
Yayın No. : 799

© Doç. Dr. Hasan YERKAZAN

Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Yalnızca kaynak gösterilerek kullanılabilir.

SONÇAĞ AKADEMİ

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64

www.soncagyayincilik.com.tr

soncagyayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 25931

BASKI MERKEZİ

UZUN DİJİTAL MATBAA, SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK TESCİLLİ MARKASIDIR.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48 İskitler 06070 ANKARA

T / (312) 341 36 67

www.uzundijital.com

uzun@uzundijital.com

"BANA ÜÇ ŞEY SEVDİRİLDİ" HADİSİNİN TAHLİLİ VE İŞÂRÎ YORUMLARI

Abdullah Taha İMAMOĞLU *

Öz

Hadis kitaplarında "Bana üç şey sevdirildi" şeklinde bilinen rivâyetin tahlili ve işârî yorumları bu çalışmanın ana konusunu teşkil etmektedir. Mezkûr hadisin farklı isnad ve metinlerinin tespit edildiği bu çalışmada, "Bana dünyadan üç şey sevdirildi. Kadınlar, koku ve namaz gözümün nuru kılındı" şeklinde kaydedilen hadis incelenecektir. Hadis hakkındaki literatür yazma ve matbu eserler üzerinden ortaya konulacak ve hadise ilişkin yapılan işârî yorumlara yer verilecektir. Ayrıca işârî yorum geleneği açısından bir hadisin yöntem olarak kuralları tespit edilmeye çalışılacaktır. Hadise ilişkin en özgün işârî yorumu getiren İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240) üzerinden Osmanlı mutasavvıflarından ve Halvetî-Şâbâniyye tarikatının önemli isimlerinden Ömer Fuâdî'nin (ö. 1046/1636) *Risâle-i Müsellesât* isimli eseri ve Karabaş Velî'nin (ö. 1097/1686) *Şerhu hadisi Hubbibe ileyye min dünyâkum* adlı risâleleri üzerinden hadise dair işârî yorumlar ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Güzel Koku, İbnü'l-Arabî, Ömer Fuâdî, Karabaş Velî.

* Doç. Dr., Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye.
Assoc. Prof., Trakya University, Faculty of Teheology, Department of Hadith, Edirne, Turkey.
atimamoglu@gmail.com; Orcid No: 0000-0001-9792-8208

The Analysis of a Saying of the Prophet That Begins With "Three things of this world of yours were made lovable to me" and Its Esoteric Interpretation

Abstract

The analysis of the account in the hadith collections beginning with "Three things of this world of yours were made lovable to me…" and its esoteric interpretations constitute the basis of this study. Various chains of transmission as well as the texts belonging to the mentioned saying of the Prophet are presented in this study, and the hadith recorded as "Three things of this world of yours were made lovable to me: women, perfume and the coolness of my eye, that is the ritual prayer (ṣalat)" is evaluated. The literature concerning this hadith will be set forth through the manuscripts as well as the printed Works and the esoteric interpretations about this hadith will be given. Moreover, the rules as the methodology for a certain hadith in view of esoteric interpretation tradition will be determined. Finally, the esoteric interpretations concerning the mentioned hadith will be evaluated on the basis of those by Ibn al-Arabī (d. 638/1240), who gave the most authentic esoteric interpretation for it, along with the interpretations mentioned by Omar Fuādī (d. 1046/1636), who is an Ottoman scholar and an important figure in Khalwatī-Shābānī Order, in his treatise entitled *Riṣāla-i Muṣallaṣāt* as well as the interpretations by Karabaş Walī (d. 1097/1686) in his treatise entitled *Sharhu hadisi Hubbiba ilayya min dunyākum*.

Key Words: Woman, Perfume, Ibn al-Arabī, Omar Fuādī, Karabaş Walī**.**

GİRİŞ

Hadis kitaplarında "Bana üç şey sevdirildi" şeklinde maruf olan rivâyetin kayda geçtiği ilk kaynak Abdürrezzak'ın (ö. 211/826-27) *el-Musannef*'idir. Bu hadise "Oruç" bölümündeki "Namaz kılan kadının boynunda kolye olmaması ve kadının erkekler için koku sürmesi" bâb başlığı altında yer verilmektedir.[194] İmâm Nesâî (ö. 303/915) *es-Sünen*'inde "Kadınlarla iyi geçinme" bölümünün ilk bâbı olan "Kadınlara muhabbet besleme" başlığı altında bu hadisin iki farklı isnadına ve metnine yer vererek hadisi nakletmektedir.[195] Hâkim de (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'inde "Nikâh" bölümünde bu hadise yer vermektedir.[196] Beyhakî'nin (ö. 458/1066) *es-Sünen*'inde "Nikâh" bölümünde "Nikahlanmaya teşvik" başlığı altında hadisin iki farklı isnadı ve metni kaydedilmiştir.[197] Hadis müsned türü eserlerde ise Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde dört farklı isnad ve metinle,[198] Bezzâr'ın (ö. 292/905) *Müsned*'inde[199] ve Ebû Ya'lâ'nın (ö. 307/919)

[194] Abdurrezzak b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habiburrahman el-Azamî, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1983, 4/321. Hadis, Kitâbu's-Sıyâm'da "bâbu'l-mer'eti tusallî ve leyse fî rakebetiha kıladetun ve tetayyubi'r-ricâli" bahsinde zikredilmektedir.

[195] Nesâî, Işretü'n-nisa, 1. Hadis, "Kitabu Işreti'n-nisâ" bölümünün ilk bâbı olan "Hubbu'n-nisâ" bahsinde zikredilmektedir.

[196] Hâkim en-Nîsâbûrî, *Müstedrek*, thk. Mustafa Abdülkadir Atâ, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1990, 2/161.

[197] Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Beyrut: Dâru'l-Marife, 1353, 7/78. Hadis "Nikah" bölümünün "er-Rağbetu fi'n-nikah" bahsinde zikredilmektedir.

[198] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaut, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994, 28/129.

[199] Bezzar, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhalik el-Basri, *el-Bahrü'z-zehhar: Müsnedü'l-Bezzar*, thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Beyrut: Müessesetu Ulumi'l-Kur'ân; Medine: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1988, 13/296.

Müsned'inde iki farklı isnad ve metinle,[200] Ebû Avâne'nin (ö. 316/929) *Müstahrec*'inde,[201] Taberânî'nin (ö. 360/970) *el-Mucemü'l-evsat'*ında iki farklı isnad ve metinle [202] ve bu isnadların tamamının sahâbî râvîsi olarak yalnızca Enes b. Malik (ö. 93/711-12) tarîkiyle nakledilmiştir.

Birbirinden farklı isnad ve metinlerine yer veren muhaddis olması sebebiyle hadis, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inden tercüme edilecek olursa Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. *"Bana dünyadan üç şey sevdirildi. Kadınlar, koku ve namaz gözümün nuru kılındı."* Bu çalışmada Hz. Peygamber'den (s.a.v.) nakledilen "Bana üç şey sevdirildi" hadisi hakkındaki literatürü gerek yazma eserlere gerekse matbu çalışmalara atıf yaparak tanıttıktan sonra hadisi isnadı ve muhtevası bakımından inceleyecek ardından da mezkûr hadise ilişkin yapılan tasavvufi ve işârî yorumlara yer verilecektir.

Hadislerin işârî yorumunun yöntem ve kurallarına açıklık getiren bazı akademik çalışmalarda lisan kuralları ve dinî hükümlere uygunluğun gözetilmesinin önemine vurgu yapılmıştır.[203] Ayrıca Kur'an-ı Kerîm'in âyetlerine verilen işârî manaların mutasavvıflar tarafından hadislere de uygulandığını ve hem zahiri hem de işârî yolla yapılan

---

[200] Ebû Ya'lâ, el-Mavsılî, *Müsned*, thk. Hüseyin Selim Esed, Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Turâs, 1986, 13/370.

[201] Ebû Avâne, Yakub b. İshak, *Müstahrec*, Beyrut: Dâru'l-Marife, 1998, 3/14.

[202] Taberani, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân, Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1985, 5/343.

[203] Ahmet Yıldırım, "Hadisleri Anlamada İşârî Yorum", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004/2, sy. 13, s. 21-22; Fikret Karapınar, "Rivâyetlerde İşârî Yorum", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2007, V/2, 102-103.

yorum faaliyetlerinin hadis yorumculuğuna yeni ve aşkın bir boyut eklediği dile getirilmiştir.[204] Bu çalışmalarda işârî hadis yorumlarına dair birçok misale de yer verilmiştir.[205]

Çalışmanın konusunu teşkil eden "Bana üç şey sevdirildi" şeklindeki rivâyete dair ilk yorumların Kelâbâzî (ö. 380/990), Hücvîrî (ö. 465/1072) ve İbn Arabî (ö. 638/1240) tarafından yapıldığı görülmektedir.[206] Osmanlı mutasavvıflarının önemli şahsiyetlerinden ve Halvetî-Şâbâniyye tarikatının piri Şeyh Şâbân-ı Velî'nin halifelerinden Ömer Fuâdî'nin (ö. 1046/1636) *Risâle-i Müsellesât* isimli eseri bu hadise şerh maksadıyla telif edilmiştir.[207] Ayrıca aynı tarikatın bir diğer mühim şahsiyeti Karabaş Veli de (ö. 1097/1686) *Şerhu hadisi Hubbibe ileyye min dünyâkum* adıyla bir risâle telif etmiştir.[208] Mezkûr hadis akademik olarak da bir yüksek lisans çalışmasına *Kendi İfadesiyle Dünya'dan Hz. Peygamber'e Sevdirilenlere Dair Rivâyetlerin*

[204] Karapınar, "Rivayetlerde İşârî Yorum", 93.

[205] Yıldırım, "Hadisleri Anlamada İşârî Yorum", 21-22; Karapınar, "Rivayetlerde İşârî Yorum", 102-103; Necmeddin Şeker, "Hadis Şerhçiliğinde Farklı Bir Gelenek İşarî Yorum", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, 12/23, 134-142.

[206] Şeker, "Hadis Şerhçiliğinde Farklı Bir Gelenek İşarî Yorum", 141.

[207] İsmail Demirel, *Ömer Fuâdî'nin Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2018, 118-148. Demirel, bu risâleyi Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi kolksiyonundaki 2287 demirbaş numaralı nüshayı esas alarak neşretmiştir. Ömer Fuâdî, *Risâle-i Müsellesât*, vr. 261/b-283/b, 21 satır.

[208] Kerim Kara, *Karabaş Veli: Hayatı, Fikirleri, Risâleleri*, 699-702. Kerim Kara mezkûr risâleyi günümüz harflerine aktarmıştır. Kara, risâleyi Atatürk Kitaplığı'ndaki Osman Ergin koleksiyonundaki nüshadan ve Karabaş-ı Veli'nin Fusus şerhinden alıntılayarak inşa etmiştir. Bkz. s. 699 ve 701. sayfalardaki dipnotlar.

Değerlendirilmesi başlığıyla konu edilmiştir. Mezkûr tezde Hz. Peygamber'in sevdiği kişiler rivâyetler çerçevesinde genel olarak tespit edildikten sonra "Bana üç şey sevdirildi" hadisinin tahrîc, tahkîk ve şerhi yapılmıştır. [209]

Çalışma esnasında "Bana üç şey sevdirildi" hadisine ilişkin yazma eserlerin de ciddi bir yekun oluşturduğu tespit edilmiştir. Birçoğu tahkik edilmek suretiyle ilmî çalışma konusu edilebilecek bu yazma eserler şunlardır:

1. Müellifi meçhul, *Risâle fi hadisi hubbibe ileyye min dünyâkum selâs ve bazı fetava-yı Ebü's-suûd,* [y.y.], Yazma, [t.y.] 158-159 y., 23 st., 200x100, 150x80.

Talik hatla yazılmış bu eser, Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli koleksiyonunda, 003653-27 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Yazma eser, Ebu's-Suud Efendi'nin fetvalarının da içerisinde bulunduğu bir mecmuada yer almaktadır. Eser, bu mecmuanın içerisinde 12. risâle olarak kayıtlıdır. Varak "158a" da hadisin lafzına ve şerhine dair bir soru sorulmuş ve rivâyet hakkında bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

2. Müellifi meçhul, *Risâle fi şerh kavlihi aleyhi's-selam hubbibe ileyye min dünyakum,* [y.y.], Yazma, [t.y.] 49-52 y., 21 st., 200x146, 141x85.

Nesih hatla yazılmış bu risâle, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi koleksiyonunda, 001444-12 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Muhtelif risâlelerin bulunduğu bu mecmuada 1. risâle olarak kayıtlı olan eser,

[209] Fatma Sever, *Kendi İfadesiyle Dünya'dan Hz. Peygamber'e Sevdirilenlere Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009, 36-100.

4 varaktan oluşmaktadır. Eserin iç kapağında *Mecmuatu resâil nâdire* şeklinde isimlendirildiği görülmüştür. Risâle varak "49a" ile başlamaktadır. Müellif bu hadisi bazı meşayihin hadise dair taliklerini gördükten sonra müstakil olarak şerh etmek istediğini belirterek eserini yazdığını ifade etmiştir. Risâlede varak "51b" de İbnü'l-Arabî'nin (ö. 638/1240) *Füsûsu'l-hikem*'ine atıf yapılarak hadisin şerhine devam edildiği görülmektedir. Müellif ayrıca İbn Kayyım (ö. 751/1350), Zerkeşî (ö. 794/1392), Irâkî (ö. 806/1404), Sehâvî (ö. 902/1497) ve Süyûtî (ö. 911/1505) gibi âlimlere atıfta bulunarak hadiste zikredilen namazın dünya işinden olmadığı şeklindeki yorumla meseleyi vazetmektedir. Ardından da اقول "ekûlu" yani ben de derim ki diyerek hadisle ilgili kendi görüşünü ortaya koymaktadır.

3. Ali b. Muhammed, *Şerhu Hadisi Hubbibe ileyye,* [y.y.], Yazma, [t.y.], 111-112 vr.,

Risâle, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi koleksiyonunda, 000409 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Bu risâle "112b-114a" varakları arasındadır. Hadis, *Füsusu'l-hikem'e* atıf yapılarak tasavvufi olarak şerh edilmiştir. Karabaş Velî'nin *Füsûsu'l-hikem* şerhinin sonunda yer alan bu risâle Muhammed Demirtaşî el-Halvetî el-Hanefî es-Sûfî'ye aittir.

4. Müellifi meçhul, *Risâle fi hubbi'n-Nebiyy'i (s.a.s.) ve keza hubbi'l-Hilafeti'r-Raşidin ve'l-Melaiketi'l-mükarrebin mine'd-dünya selasen ve eyzan ahiru ma fi hayel babi kavluhu Teâlâ celle şânuhu,* [y.y.], Yazma, [t.y.], 174-175 y.

Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi koleksiyonunda, 001047-11 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Mecmua içerisinde yer alan muhtelif

risâlelerden birisi olarak kayıtlı olan eser varak "175a-175b"de incelenmekte ve mezkûr hadis Kelâbâzî'den naklen izah edilmektedir.

5. Müellifi meçhul, *Kelimat Latife alâ hadisi Hubbibe ileyye min dünyaküm selâsun*, [y.y.], Yazma, [t.y.], 193 vr., 205x125.

Risâle Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye koleksiyonunda, 000188/51 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Muhtelif risâlelerin de bulunduğu bir mecmuada 11. risâle olarak kayıtlı olan eser, 184a-185b varakları arasında yer alan iki varaklık bir risâledir.

A. İsnâd ve Muhteva Değerlendirmesi

Sahâbe râvîsi yalnızca Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12) olan bu rivâyetin tabiînden bize ulaşan dört farklı tarîki bulunmaktadır. Bu tarîklerden birincisi ve kaynaklarda en çok zikredileni "Enes b. Malik → Sâbit → Sellâm Ebû'l-Münzir tarîki,[210] ikincisi ise "Enes b. Malik → Sâbit → Cafer b. Süleyman isnadıdır.[211] Sadece birer isnadı bulunan iki rivâyet de "Enes b. Malik → İshak b. Abdullah b. ebî Talha → el-Evzâî isnâdı[212] ve Abdürrezzak'ın kaydettiği mürsel rivâyete ait olan ve sahabî râvîsi Enes b. Malik'in (r.a.) zikredilmediği isnaddır.[213]

---

[210] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/305; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/307; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20/351; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 21/433; Bezzâr, *Müsned*, 13/296; Nesâî, Işretü'n-nisa, 1; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 6/199; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 6/237; Ebû Avâne, *Müstahrec*, 3/14; Tabarânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 361; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 78.

[211] Nesâî, Işretü'n-nisa, 1; Ebû Avâne, *Müstahrec*, 3/14; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 78.

[212] Tabarânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 361.

[213] Abdurrezzak, *el-Musannef*, 4/321.

Bu hadisi yüksek lisans çalışmasında konu edinen Fatma Sever hadisin sıhhat hükümlerine ilişkin edindiği neticede Abdurrezzâk'ın *Musannef'*deki rivâyetinin mürsel, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'*indeki dört rivâyetin hasen, Nesâî'nin es-*Sünen*'indeki bir rivâyetin hasen-sahih, diğerinin hasen, Ebû Ya'lâ'nın *Müsned'*indeki, Ebû Avâne'nin *Müstahrec*'i ve Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-evsat'*ındaki ikişer rivâyetin de hasen, Hâkim'in *el-Müstedrek'*indeki bir rivâyetin sahih ve Beyhakî'nin *Sünen-i Kübra'*sındaki tek rivâyetin zayıf olduğu tespitini yapmıştır. Sonuç olarak on dört isnadını tespit ettiği bu rivâyetlerden ikisinin sahih, birisinin hasen-sahih, sekizinin hasen, ikisinin mürsel birinin ise zayıf olduğu kanaatine ulaşmıştır.[214]

Hadis kaynaklarında ve muhakkiklerin muhteva değerlendirmelerinde en çok dikkati çeken husus hadisin bazı metinlerinde dünya lafzının zikredilmemesi bazılarında da zikredilmiş olmasıdır. Hadisi "dünyadan" lafzıyla zikreden muhaddisler Ebû Avâne ve Beyhakî, "dünya" lafzını zikretmeyen muhaddisler ise Abdurrezzak, Taberânî ve Hâkim en-Neysâbûrî'dir. Her iki lafzıyla da hadisi eserine dâhil eden muhaddisler ise Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Ebû Ya'lâ el-Mevsılî'dir.

Hadis kaynaklarındaki lafız tercihlerini ve rivâyet farklılıklarını Sehâvî (ö. 902/1497) *Makâsıdu'l-hasene* isimli eserinde değerlendirmiştir.[215] Aclûnî'de (ö. 1162/1749) Zerkeşî'ye atıfta bulunarak hadiste "üç"

---

[214] Sever, *Kendi İfadesiyle Dünya'dan Hz. Peygamber'e Sevdirilenler*, 74.

[215] Sehâvî, Şemseddin, *Makâsıdu'l-hasene*, thk. Muhammed Osman, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-Arabî, 1405, 1/292.

lafzının zikredilmediğini ancak Gazâlî[216] (ö. 505/1111) ve Zemahşerî'nin[217] (ö. 538/1144) (dünyanızdan üç şey) şeklinde ziyadede bulunduklarını ifade etmiştir.[218] Nitekim sûfilerin işârî yoruma esas aldıkları rivâyetlerin kaynağının da Gazâlî ve Zemahşerî olduğu anlaşılmaktadır. İbnü'l-Arabî'de hadisin işârî yorumunu yaparken üç lafzını hadise dahil etmektedir. Halbuki hadis kaynaklarında üç lafzı zikredilmediği ifade edilmiştir. Çalışmada işârî yorumları incelenecek olan İbnü'l-Arabi, Ömer Fuâdî ve Karabaş Veli'nin yukarıda isimleri zikredilen iki müellifin tercihini dikkate alarak *Hubbibe ileyye min dünyakum selâsün* şeklinde başlayan rivâyeti esas aldıkları görülmektedir.

B. "Bana Üç Şey Sevdirildi" Hadisinin Metinleri

1. Abdurrezzak (ö. 211/826-27) [219]

عَنِ ابْنِ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، وَعَنْ لَيْثٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حُبِّبَ إِلَيَّ الطِّيبُ، وَالنِّسَاءُ، وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ»

2. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)

حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدَةَ، عَنْ سَلَّامٍ أَبِي الْمُنْذِرِ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " حُبِّبَ إِلَيَّ النِّسَاءُ، وَالطِّيبُ، وَجُعِلَ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ".[٢٢٠]

---

[216] Gazzâlî, Ebû Hâmid, *İhyâu ulûmi'd-dîn*, Beyrut: Dâru'l-Marife, [y.y.], [t.y.], 3/219.

[217] Zemahşerî, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-Arabî, 1407, 1/388.

[218] Aclûnî, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve müzîlü'l-İlbâs: ammâ iştehere mine'l-ehâdîs alâ elsineti'n-Nâs*, thk. Yusuf b. Mahmud el-Hâc Ahmed, Dımaşk: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadîs, 2001, 1/391.

[219] Abdurrezzak, *el-Musannef*, 4/321. Muhakkik hadisin Nesâî'den merfu olarak rivâyet edildiğini bildirmektedir.

[220] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/305.

حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ، مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ، حَدَّثَنَا سَلَّامٌ أَبُو الْمُنْذِرِ الْقَارِئُ، حَدَّثَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " حُبِّبَ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا: النِّسَاءُ، وَالطِّيبُ، وَجُعِلَ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ "[٢٢١]

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ أَبُو عُبَيْدَةَ، عَنْ سَلَّامٍ أَبِي الْمُنْذِرِ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " حُبِّبَ إِلَيَّ النِّسَاءُ وَالطِّيبُ، وَجُعِلَ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ " [٢٢٢]

حَدَّثَنَا عَفَّانُ، حَدَّثَنَا سَلَّامٌ أَبُو الْمُنْذِرِ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " حُبِّبَ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ، وَالطِّيبُ، وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ "[٢٢٣]

3. Bezzâr (ö. 292/905) [224]

وحَدَّثناه محمد بن عبد الملك، حَدَّثنا سَلَّامٌ أَبُو الْمُنْذِرِ، عَنْ ثابتٍ، عَن أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيه وَسَلَّم: حُبِّبَ إِلَيَّ النِّسَاءُ وَالطِّيبُ وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلاةِ.

4. Nesâî (ö. 303/915) [225]

أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عِيسَى الْقُوْمَسِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا سَلَّامٌ أَبُو الْمُنْذِرِ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حُبِّبَ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطِّيبُ، وَجُعِلَ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ»

أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْلِمٍ الطُّوسِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سَيَّارٌ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ قَالَ: حَدَّثَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حُبِّبَ إِلَيَّ النِّسَاءُ وَالطِّيبُ، وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ»

5. Ebû Ya'lâ (ö. 307/919)

حَدَّثَنَا عَمَّارٌ أَبُو يَاسِرٍ، حَدَّثَنَا سَلَّامٌ أَبُو الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حُبِّبَ إِلَيَّ النِّسَاءُ وَالطِّيبُ، وَجُعِلَ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ»[٢٢٦]

---

221 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/307.
222 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20/351.
223 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 21/433.
224 Bezzâr, *Müsned*, 13/296.
225 Nesâî, Işretü'n-nisa, 1.
226 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 6/199.

حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا عَفَّانُ، حَدَّثَنَا سَلَّامٌ أَبُو الْمُنْذِرِ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حُبِّبَ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطِّيبُ، وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ»[227]

6. Ebû Avâne (ö. 316/929)[228]

حَدَّثَنَا الصَّغَانِيُّ، ثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ، ثَنَا سَلَامٌ أَبُو الْمُنْذِرِ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حُبِّبَ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ، وَالطِّيبُ وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ»

رَوَاهُ سَيَّارٌ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، ثَنَا ثَابِتٌ، عَنْ أَنَسٍ، أَنّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «حُبِّبَ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطِّيبُ، وَجُعِلَ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ»

7. Taberânî (ö. 360/971) [229]

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبْدُوسَ قَالَ: نَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ قَالَ: نَا سَلَّامٌ أَبُو الْمُنْذِرِ، قَالَ سَمِعْتُ ثَابِتًا يُحَدِّثُ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّمَا حُبِّبَ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطِّيبُ، وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ» لَمْ يَرْوِ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ ثَابِتٍ إِلَّا سَلَّامٌ أَبُو الْمُنْذِرِ

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَضْرَمِيُّ قَالَ: نا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ الْحَرْبِيُّ قَالَ: نا الْهِقْلُ بْنُ زِيَادٍ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حُبِّبَ إِلَيَّ النِّسَاءُ، وَالطِّيبُ، وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ» لَمْ يَرْوِ هَذَا الْحَدِيثَ عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ إِلَّا الْهِقْلُ، تَفَرَّدَ بِهِ يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ الْحَرْبِيُّ "

8. Hâkim (ö. 405/1014)[230]

حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، ثنا الْخَضِرُ بْنُ أَبَانَ الْهَاشِمِيُّ، ثنا سَيَّارُ بْنُ حَاتِمٍ، ثنا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حُبِّبَ إِلَيَّ النِّسَاءُ وَالطِّيبُ، وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ»

---

227 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 6/237.

228 Ebû Avâne, *Müstahrec*, 3/14.

229 Tabarânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 4/361.

230 Hâkim, *el-Müstedrek*, II/161. Hâkim hadisin Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu ifade etmektedir. Zehebî de Hâkim'le aynı kanaattedir.

9. Beyhakî (ö. 458/1066) [231]

أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، أنبأ أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ، ثنا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي عِيسَى الْهِلَالِيُّ، ثنا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ح وَأَخْبَرَنَا الْإِمَامُ أَبُو إِسْحَاقَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، أنبأ أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْمَاعِيلَ، ثنا مُطَيَّنٌ، ثنا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ، قَالَا: ثنا سَلَّامٌ أَبُو الْمُنْذِرِ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّمَا حُبِّبَ إِلَيَّ مِنْ دُنْيَاكُمُ النِّسَاءُ وَالطِّيبُ وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ " لَفْظُ حَدِيثِ عَلِيٍّ، وَفِي رِوَايَةِ مُوسَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " حُبِّبَ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا ، تَابَعَهُ سَيَّارُ بْنُ حَاتِمٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ. وَرَوَى ذَلِكَ جَمَاعَةٌ مِنَ الضُّعَفَاءِ عَنْ ثَابِتٍ.

C. "Bana Üç Şey Sevdirildi" Hadisinin Râvîleri

Râvîler hakkındaki tabakât bilgilerine yer verilirken ilk önce zikredildiği hadis kaynağı dikkate alınmış ve parantez içerisinde hadis kaynağının ismi zikredilmiştir. Tercemesine yer verilen râvîler daha ziyade *Kütüb-i sitte*'de rivâyetleri zikredilenler arasından seçilmiştir.

1. el-Leys (Abdürrezzak)

İsmi el-Leys b. ebî Süleym b. Züneym'dir. Babasının adı Eymen'dir. Sadûk bir râvîdir. Ömrünün sonuna doğru ihtilatta bulunmuştur yani rivâyetlerini karıştırmaya başlamıştır. Hakkında İbn Maîn münkerü'l-hadis, Ahmed b. Hanbel muzdaribu'l-hadîs, Ebû Hatim zayıfu'l-hadis değerlendirmesinde bulunmuştur. Müslim ve dört sünen sahibi kendisinden rivâyette bulunmuştur. 148 yılında vefat etmiştir. [232]

2. Süleyman b. Tarhân (İbnü't-Teymî'nin Babası)

İsmi Süleyman b. Tarhân et-Teymî'dir. Künyesi Ebû Mu'temir el-Basrî'dir. Teym'e yerleşmiştir. Bundan dolayı Teymî olarak anılmıştır. Sika âbid bir şahsiyettir.

---

[231] Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 78.

[232] İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-tehzîb*, thk. Halil Me'mûn Şıyha, Beyrut: Dâru'l-marife, 1997, 2/147-148.

Hakkında İbn Maîn, Nesâî ve Iclî sika, İbn Sa'd da sika ve kesîru'l-hadis değerlendirmesinde bulunmuştur. *Kütüb-i sitte* müellifleri kendisinden rivâyette bulunmuşlardır. 97 sene ömür sürmüş ve 143 yılında vefat etmiştir.[233]

3. İbnü't-Teymî

İsmi Mu'temir b. Süleyman et-Teymî'dir. Künyesi Ebû Muhammed el-Basrî'dir. Tufeyl olarak lakaplandırılmıştır. Sika bir râvîdir. Hakkında Yahya b. Maîn, İbn Sa'd ve Iclî sika, Ebû Hatim sika sadûk değerlendirmesinde bulunmuştur. 80 seneden fazla ömür sürmüştür. *Kütüb-i sitte* müellifleri kendisinden rivâyette bulunmuştur. 187 yılında vefat etmiştir.[234]

4. Enes b. Mâlik (Ahmed b. Hanbel)

Künyesi, Ebû Hamza'dır. İsmi, Enes b. Malik b. en-Nadr el-Ensârî el-Hazrecî el-Medenî'dir. Hz. Peygamber'e on küsur sene hizmet etmiştir. Meşhur bir sahabîdir. Basra'ya yerleşmiştir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Abdullah b. Revaha, Hz. Fatıma, Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Mesud, Ebû Zerr, Muaz b. Cebel gibi sahâbeden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden Süleyman et-Teymî, Ebû Kılabe, Abdülaziz b. Suhayb, İshak b. ebî Talha, Katâde, Sâbit el-Bünânî, Muhammed b. Sirin, Enes b. Sirin, Zühri, Said b. Cübeyr gibi raviler hadis almışlardır.

Bedir harbine katılamamış lakin Hudeybiye musalahasına katılmıştır. Hz. Peygamber'le birlikte umre ve hacc yapmıştır. Ebû Hureyre (r.a.) namazı Hz. Peygamber'e en çok benzeyen kişinin İbn Ümmi Süleym yani Enes b. Malik olduğunu ifade etmiştir. Ali b. el-Medînî, "Rasûlullah'ın ashabından Basra'da kalan en son

[233] İbn Hacer, *Takrîb,* 1/315.
[234] İbn Hacer, *Takrîb,* 2/268-269.

kişi Enes b. Malik'tir" demiştir. Halife b. Hayyat tarihinde Enes b. Malik'in 103 sene yaşadığını ve 93 yılında vefat ettiğini bildirmiştir. Vakıdi ise 99 sene yaşadığını ve 92 yaşında vefat ettiğini iddia etmiştir. İbn Hacer ise Halife b. Hayyat'ın tercihini daha doğru bulmaktadır. *Kütüb-i sitte* müellifleri onun rivâyetlerine eserlerinde yer vermiştir.[235]

5. Sâbit b. Eslem

Künyesi, Ebû Muhammed'dir. İsmi, Sâbit b. Eslem el-Bünânî el-Basrî'dir. Sika ve âbid bir ravidir. Nesâî, onu tevsîk etmiştir. Enes b. Malik ve İbn Ömer'den hadis rivâyet etmiştir. Şube, Hammad b. Zeyd ve Hammad b. Seleme de kendisinden hadis rivâyet etmiştir. Yahya b. Maîn onu tevsîk etmiştir. Iclî'nin *Tarîhu's-sikât* adlı eserinde sika olarak zikredilmektedir. Iclî, onun hakkında "sika ve sâlih bir ravîdir" demiştir. Nesâî, onu tevsîk etmiştir. Ebû Hâtim, Enes b. Mâlik'ten hadis rivâyet edenlerden en iyilerinin ez-Zührî, Sâbit ve Katâde olduğunu söylemiştir. Yahya el-Kattân ise Sâbit'in Enes b. Mâlik'ten rivâyet ettiği hadislerde ihtilât ettiğini Humeyd'in ondan daha güvenilir olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân, onu *es-Sikât* adlı eserinde zikretmiştir. 86 yaşında iken vefat ettiğini ifade etmiştir. 83 yaşında iken 120'li yıllarda vefat etmiştir. İbn Uleyye, 127 senesinde vefat ettiğini bildirmiştir. *Kütüb-i sitte* müellifleri onun rivâyetlerine eserlerinde yer vermiştir.[236]

[235] İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbu't-tehzîb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1993, 1/238-240, İbn Hacer, *Takrîb*, 1/94.

[236] İbn Ebî Hatim er-Razî, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, *el-Cerh ve't-ta'dil,* Haydarabad: Dairetü'l-Maarifi'l-Osmaniyye, 1952, 2/449; el-Iclî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdullah b. Salih. *Tarihu's-Sikât*, tlk. Abdulmu'tî Kal'acî, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984, 89; İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî, *Kitâbü's-sikat*, Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmaniyye, 1973, 4/89,

6. Sellâm Ebû'l-Münzir (el-Kârî)

İsmi Sellâm b. Süleyman el-Muzenî'dir. Künyesi ise Ebû'l-Münzir el-Kârî en-Nahvî el-Basrî'dir. Kûfe'de ikamet etti. Bazen vehimde bulunduğu için saduk bir ravi olduğu ifade edilmiştir. Sâbit el-Bünânî'den naklettiği rivâyetleri mevcuttur. Tirmizî ve Nesâî'de de rivâyetleri vardır.[237]

7. Abdülvâhid (Ebû Ubeyde)

İsmi Abdülvâhid b. Vâsıl es-Sedûsî'dir. Künyesi, Ebû Ebû Ubeyde el-Haddâd el-Basrî'dir. Sika bir ravidir. Buhârî, Ebû Dâvud, Nesâî ve Tirmizî'de rivâyetleri vardır.[238]

8. Ebû Saîd (mevlâ Benî Hâşim)

İsmi Abdurrahman b. Abdullah b. Ubeyd el-Basrî'dir. Künyesi, Ebû Saîd mevlâ Benî Hâşim'dir. Sika bir ravidir. Buhârî, İbn Mâce ve Nesâî'de rivâyetleri vardır. [239]

9. Affân b. Müslim

İsmi Affân b. Müslim b. Abdullah es-Saffâr el-Basrî'dir. Künyesi ise Ebû Osman'dır. Bağdat'ta ikâmet etti. İbn Sa'd, 134 senesinde doğduğunu 220 yılında da vefat ettiğini bildirmiştir. Iclî, sikatün sebtün diyerek onu tevsîk etmiştir. Ebû Hâtim hakkında "sika ve mutkin bir imâmdır" demiştir. İbn Hibbân, *es-Sikât* adlı eserinde onu zikretmiştir. Muhammed b. Yahya ez-Zühlî, Ahmed b. Hanbel, Abd b. Humeyd kendisinden rivâyette

İbn Hacer, *Tehzîb*, 1/327, İbn Hacer, *Takrîb*, 1/121, İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muahmmed. *et-Tabakâtu'l-Kübrâ,* thk. İhsan Abbas, Beyrut: Daru Sâdır, 1960, 7/232.

237 İbn Hacer, *Tehzib*, 2/463; İbn Hacer, *Takrib* 1/328.

238 İbn Hacer, *Tehzîb,* 3/524.

239 İbn Hacer, *Tehzib,* 3/382.

bulunmuştur. Kütüb-i sitte müellifleri onun rivâyetlerine eserlerinde yer vermiştir.[240]

10. Muhammed b. Abdülmelik (Bezzâr)

11. Cafer b. Süleyman (en-Nesâî)

İsmi Cafer b. Süleyman ed-Dubaî'dir. Künyesi Ebû Süleyman el-Basrî'dir. Sadûk ve zâhid bir râvîdir. Şiiliğe mütemayil olduğu ifade edilmiştir. 73'te vefat etmiştir. Müslim ve diğer dört sünen kitabında rivâyetleri vardır.[241]

12. Seyyâr b. Hâtim

İsmi Seyyâr b. Hâtim el-Anezî'dir. Künyesi, Ebû Seleme el-Basrî'dir. İbn Hibbân, kendisini *es-Sikât* adlı eserinde sika olarak zikretmiştir. Lakin bazı münker rivâyetleri de vardır. 200 yılında vefat etmiştir.[242]

13. el-Huseyn b. İsa el-Kuvmesî

İsmi el-Huseyn b. İsa el-Kuvmesî'dir. Künyesi Ebû Ali el-Kuvmesî'dir. Nisabur'da ikamet etti ve aynı yerde 247 yılında hayata gözlerini yumdu. Sika bir râvîdir. Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî'de rivâyetleri vardır. [243]

14. Ali b. Müslim et-Tûsî

İsmi Ali b. Müslim b. Sad et-Tûsî'dir. Sika bir râvîdir. 253 yılında vefat etmiştir. Buhârî, Ebû Dâvud ve Nesâî'de rivâyetleri vardır.[244]

15. Ammâr (Ebû Ya'lâ)

---

[240] İbn Hacer, *Tehzîb*, 4/147-149; Bk. Hasan Yerkazan, "Tasnif Döneminin Yeni Yazılı Kaynakları: Affân b. Müslim es-Saffâr'ın (ö. 220/835) Hadîs Cüz'ü", *Temel İslam Bilimleri Araştırmaları -I-*, ed. Alparslan Kartal (Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2019), 33-41.

[241] İbn Hacer, *Takrib*, 1/135.

[242] İbn Hacer, *Tehzib*, 2/467.

[243] İbn Hacer, *Tehzib*, 1/537. Muhakkik sika bir ravi olduğunu bildirmektedir.

[244] İbn Hacer, *Tehzib*, 4/240.

İsmi Ammâr b. Nasr es-Sadî'dir. Künyesi Ebû Yâsir el-Horasânî el-Mervezî'dir. Bağdat'ta ikamet etti. Hakkında sika, sadûk ve sika değildir de denilmiştir. İbn Mâce'nin tefsirinde rivâyetleri vardır. 229 yılında vefat etmiştir. [245]

16. Züheyr

17. es-Sağânî (Ebû Avâne)

18. Seyyâr

19. İshak b. Abdullah b. ebî Talha (Taberânî)

İsmi İshak b. Abdullah b. ebî Talha el-Ensârî el-Medenî'dir. Künyesi Ebû Yahya'dır. Sika ve hüccet bir râvîdir. 32 yılında vefat etmiştir. *Kütüb-i sitte*'de rivâyetleri vardır.[246]

20. el-Evzâî

İsmi Abdurrahman b. Amr b. ebî Amr el-Evzâî'dir. Künyesi Ebû Amr el-Fakîh'dir. Sika ve celîl bir ravidir. 57 yılında vefat etmiştir. *Kütüb-i sitte*'de rivâyetleri vardır. [247]

21. Ali b. el-Ca'd

22. el-Hıkl b. Ziyâd

Bu hadisi Evzâî'den rivâyet eden yalnızca el-Hıkl'dır ve bu lakabıyla şöhret bulmuştur. Evzâî'nin kâtibi olarak bilinmektedir. Aslında ismi Muhammed'dir. Yahya b. Osman el-Harbî bu rivâyetinde teferrüd etmiştir. Taberânî'nin hadisin isnadına dair izahı bu şekildedir. Beyrut'ta ikamet etmiştir. Sika bir râvîdir. 179 yılında vefat etmiştir.[248]

23. Yahya b. Osman el-Harbî

İsmi Yahya b. Osman el-Harbî'dir. Künyesi Ebû Zekeriya el-Harbî el-Bağdâdî'dir. Sika bir râvîdir. el-

---

[245] İbn Hacer, *Tehzib*, 4/255.
[246] İbn Hacer, *Takrib*, 1/71.
[247] İbn Hacer, *Takrib*, 1/458.
[248] İbn Hacer, *Tehzib*, 6/44.

Ukaylî, Hikl b. Ziyad'dan aldığı hadise tâbi olunamayacağını bildirmiştir. 238 senesinde vefat etmiştir. [249]

24. Muhammed b. Ubdûs
25. Muhammed b. Abdullah el-Hadramî
26. Seyyâr b. Hâtim (Hâkim)
27. Hadr b. Ebân el-Hâşimî
28. Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub
29. Musa b. İsmail (Beyhakî)
30. Mutayyen
31. Ali b. el-Hasen b. Ebî İsa el-Hilâlî
32. Ahmed b. İbrahim b. İsmail
33. Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyn b. el-Hasen el-Kattân
34. Ebû İshak İbrahim b. Muhammed b. İbrahim
35. Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf

D. "Bana Üç Şey Sevdirildi" Hadisinin İsnadları

1. (Abdürrezzak) > İbnü't-Teymî > Babası > Leys > Rasulullah (s.a.v.)

2. (Ahmed b. Hanbel) > Ebû Ubeyde > Sellâm Ebü'l-Münzir > Sâbit > Enes > Nebi (s.a.v.) [250]

3. (Ahmed b. Hanbel) > Ebû Saîd (mevlâ Benî Hâşim) > Sellâm Ebü'l-Münzir el-Kâri > Sâbit > Enes > Rasulullah (s.a.v.)[251]

4. (Ahmed b. Hanbel) > Abdulvâhid (Ebû Ubeyde) > Sellâm Ebü'l-Münzir > Sâbit > Enes > Nebi (s.a.v.) [252]

---

[249] İbn Hacer, *Tehzib*, 6/163.
[250] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/305.
[251] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19/307.
[252] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 20/351.

5. (Ahmed b. Hanbel) > Affân > Sellâm Ebü'l-Münzir > Sâbit > Enes > Rasulullah (s.a.v.)[253]

6. (Bezzâr) > Muhammed b. Abdülmelik > Sellâm Ebü'l-Münzir > Sâbit > Enes > Rasulullah (s.a.v.)[254]

7. (en-Nesâî) > el-Huseyn b. İsa el-Kuvmesî [255] > Affan b. Müslim > Sellâm Ebü'l-Münzir > Sâbit > Enes > Rasulullah (s.a.v.)

8. (en-Nesâî) > Ali b. Müslim et-Tûsî > Seyyâr > Cafer > Sâbit > Enes > Rasulullah (s.a.v.)

9. (Ebû Ya'lâ) > Ammâr Ebû Yasir > Sellâm Ebü'l-Münzir > Sâbit > Enes> Rasulullah (s.a.v.)[256]

10. (Ebû Ya'lâ) > Züheyr > Affân > Sellâm Ebü'l-Münzir > Sâbit > Enes> Rasulullah (s.a.v.)[257]

11. (Ebû Avâne) > es-Sağânî > Affân b. Müslim > Sellâm Ebü'l-Münzir > Sâbit > Enes > Nebi (s.a.v.)[258]

12. (Ebû Avâne) > Seyyâr > Cafer b. Süleyman > Sâbit > Enes > Rasulullah (s.a.v.)[259]

13. (Taberânî) > Muhammed b. Ubdûs > Ali b. el-Ca'd > Sellâm Ebü'l-Münzir > Sâbit > Enes b. Mâlik > Rasulullah (s.a.v.)[260]

14. (Taberânî) > Muhammed b. Abdullah el-Hadramî > Yahya b. Osman el-Harbî > el-Hıkl b. Ziyâd > el-Evzâî >

---

253 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 21/433.
254 Bezzâr, *Müsned*, 13/296.
255 Muhakkik sika bir ravi olduğunu bildirmektedir.
256 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 6/199.
257 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 6/237.
258 Ebû Avâne, *Müstahrec*, 3/14.
259 Ebû Avâne, *Müstahrec*, 3/14.
260 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, 5/241.

İshak b. Abdullah b. ebî Talha > Enes b. Mâlik > Rasulullah (s.a.v.) [261]

15. (Hâkim) > Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yakub > el-Hadr b. Ebân el-Hâşimî > Seyyâr b. Hâtim > Cafer b. Süleyman > Sâbit > Enes > Rasulullah (s.a.v.)[262]

16. (Beyhakî) > Ebû Muhammed Abdullah b. Yusuf > Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyn b. el-Hasen el-Kattân > Ali b. el-Hasen b. Ebî İsa el-Hilâlî > Musa b. İsmail > Sellâm Ebû'l-Münzir > Sâbit > Enes b. Mâlik > Rasulullah (s.a.v.)

17. (Beyhakî) > Ebû İshak İbrahim b. Muhammed b. İbrahim > Ahmed b. İbrahim b. İsmail > Mutayyen > Ali b. El-Ca'd > Sellâm Ebû'l-Münzir > Sâbit > Enes b. Mâlik > Rasulullah (s.a.v.)

"Bana Üç Şey Sevdirildi" şeklindeki hadise ilişkin tespit edilebilen tarik sayısı on yediye ulaşmaktadır. Bütün isnadların sahâbe râvîsinin yalnızca Enes b. Mâlik olduğu görülmektedir. Enes b. Malik'ten nakilde bulunan ve tabiînden bize ulaşan üç farklı tarîk bulunmaktadır. Bu isnadlardan birincisi ve kaynaklarda en çok zikredileni "Enes b. Malik → Sâbit → Sellâm Ebü'l-Münzir (2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 16, 17) yoluyla bize ulaşmaktadır. Tariki ikinci en çok olan ise "Enes b. Malik → Sâbit → Cafer b. Süleyman (8, 12, 15) isnadıdır. "Enes b. Malik → İshak b. Abdullah b. ebî Talha → el-Evzâî (14) isnâdı ile Abdürrezzak'ın kaydettiği mürsel rivâyetin (?) → Leys → Süleyman b. Tarhân → İbnü't-Teymî (1)

[261] Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, 6/254.
[262] Hâkim, *Müstedrek*, 2/174.

şeklindeki isnaddır ki bu tarikte sahabî râvîsi olan Enes b. Malik (r.a.) kayıtlı değildir.

E. "Bana Üç Şey Sevdirildi" Hadisinin İşârî Yorumları

"Bana Üç Şey Sevdirildi" şeklindeki hadise dair ilk işârî yorumların Kelâbâzî'nin (ö. 380/990) *Bahru'l-fevâid*'inde, Hücvîrî'nin (ö. 465/1072) *Keşfu'l-mahcûb*'unda ve İbnü'l-Arabî'nin *Füsûsü'l-hikem*'i gibi meşhur tasavvuf klasiklerinde yapıldığı ifade edilmişti.[263] Halvetî-Şâbâniyye tarikatının piri Şeyh Şâbân-ı Velî'nin (ö. 976/1569) halifelerinden ve tarikatın önemli isimlerinden Ömer Fuâdî'nin *Risâle-i Müsellesât* isimli eseri de bu hadisi şerh etmek maksadıyla yazılmıştır.[264] Ayrıca aynı tarikatın bir diğer mühim şahsiyeti Karabaş Velî de (ö. 1097/1686) *Şerhu hadisi hubbibe ileyye min dünyakum* adıyla bir risâle telif etmiştir.[265]

Yazıda İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsü'l-Hikem*'inde son fass olan Muhammed (s.a.v.) kısmındaki izahlar, Ömer Fuâdî'nin *Risâle-i Müsellesât* isimli eseri ve Karabaş Velî'nin (ö. 1097/1686) *Şerhu hadisi Hubbibe ileyye min dünyakum* adıyla telif ettiği risâledeki yorumlar dikkate alınarak "Bana Üç Şey Sevdirildi" şeklinde bilinen hadise dair nasıl bir işârî yorum yönteminin tatbik edildiği ortaya konulacaktır.

---

[263] Şeker, Hadis Şerhçiliğinde Farklı Bir Gelenek İşarî Yorum, 141.

[264] Demirel, *Ömer Fuâdî'nin Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 118-148.

[265] Kara, *Karabaş Velî,* 699-702. Kerim Kara mezkûr risâleyi günümüz harflerine aktarmıştır. Kara, risâleyi Atatürk Kitaplığı'ndaki Osman Ergin koleksiyonundaki nüshadan ve Karabaş-ı Velî'nin *Füsus* şerhinden alıntılayarak inşa etmiştir. Bkz. s. 699 ve 701. sayfalardaki dipnotlar.

1. Kelimelerin Tahlili

Âyet ve hadislere ilişkin yapılan işârî yorumların en önemli dayanak noktalarından birisi mana ile gerekli irtibatların kurulması için kelime tahlillerinin yapılmasıdır. Böylece işârî yorum kendisine bir esas kazanmış, metinlerde geçen lafız, terkip ve cümleler anlatım özellikleri açısından yapılan işârî yoruma bir imkân tanımış olmaktadır. İşârî yorumun neticesinde mevcut hadis şerh eserlerinde olduğu gibi sadece lafzî ve hükmî açıdan değil, aynı zamanda lafzın mecazî ve sembolik imkânlarından da yararlanarak hadisler şerh edilmekte ve yorum imkânı da böylelikle zenginleşmektedir.[266]

"Bana üç şey sevdirildi" diye bilinen hadisin tercümesini Ömer Fuâdî şu şekilde Türkçe'ye kazandırmıştır. *"Sizin taalluk ve muhabbet ettiğiniz dünyadan bana sevgisi verilen üç nesnedir. Biri gökçek râyihadır ve biri bana helâl olan hâtûnlardır ve biri namâzda gözüm nûrlanıp safâlanmaktır."*[267]

İbnü'l-Arabî sevgi kavramını izah ederken erkeğin kendisinden geldiği Hakkı sevmesi, kadının da erkeği sevmesine benzetmekte ve üç şeyin ortaya çıkışını Hak, erkek ve kadın şeklinde üçlükle tanımlamaktadır. Hz. Peygamber'in *sevdirildi* demesi, kendiliğinden sevdiğini söylememesi bu sevginin ilâhî olduğuna işaret etmektedir. Çünkü Rasulullah'ın sevgisi kadına olan sevgisinde bile suretine göre var olduğu Rabbiyle ilgilidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) kadını yalnızca Allah'ın sevdirmesi nedeniyle ilahî ahlâkın gereği olarak

---

[266] Karapınar, "Rivayetlerde İşârî Yorum", 102-103.

[267] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât,* 264a vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri,* 121)

sevmiştir. [268] Ömer Fuâdî'ye göre de dünya işlerinden üç şeyin Hz. Peygamber'e sevdirilmesi kendi seçim ve tercihinin değil ilâhi hikmetin gereğidir. Bunun hikmeti de âhir zamanda ümmetini dünya sevgisinden sakındırmaktır.[269] Ömer Fuâdî de hadisteki "sizin dünyanızdan" ifadesinden dünya kelimesinin diğerlerine izafe edilip Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından "dünya"dan buyurulmadığına işaret etmektedir.[270] Bu durumda dünya Hz. Peygamber'in kendisine nisbet ederek andığı bir kelime değildir.

Hz. Peygamber'in bu hadiste sevdirildiğini söylediği ilk lafız kadınlar yani Arapça'da *nisâ* olarak kullanılan kelimedir. İbnü'l-Arabî'ye göre *nisâ* çoğuldur ve bu kelimenin tekili de yoktur. Burada *mer'e* (dişi) denilmemiş ve böylece *nisâ* demekle kadınların erkeklerden sonra var olmasını gözetmiştir. Çünkü *nisâ*nın Arapça'daki anlamı gecikme demektir. Âyet-i kerimede *nesî* lafzı "*O nesî (denilen savaş adeti) ancak küfürde bir fazlalıktır.* (Tevbe, 9/37)" buyurulmuştur. Hz. Peygamber'in kadınları sevme sebebi mertebe yönündendir.[271] Kadınların önce zikredilmesinin sebebi onların edilgenlik mahalli olmasındandır. Çünkü doğa suret itibariyle kendisinden var olan şeyden öncedir.[272] Hz. Peygamber (s.a.v.) bu hadiste müennesliği erkekliğe galip kılmıştır. Bu şekilde kadına önem vermek istemiş

[268] İbnü'l-Arabi, Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali, *Füsusu'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2017, 238-239.

[269] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 264a vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 121)

[270] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 264a vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 121)

[271] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli, 240.

[272] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli, 241.

ve bunun için *selâs* (dişi için üç) demiş erkeğe göre kullanılan üç (*selâsetun*) dememiştir.[273]

Hadiste güzel koku anlamına gelen *et-tîb* kelimesi ikinci şey olarak zikredilmiştir. İbnü'l-Arabî'ye göre halbuki bu kelime müzekkerdir. Arapların adeti üzere aynı cümle içerisinde erkek ve dişi geçtiğinde müzekkerlik müennesliğe hâkim kılınmaktadır. Arapça'da "Fatmalar ve Zeyd çıktılar (*haracû*: müzekker çoğul)" denilir, çıktılar (*haracne*: müennes çoğul) denilmez. Erkek bir kişi, kadın çok olsa bile Araplar müzekkerlik müennesliğe hâkim kılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisi sevmeyi tercih etmediği halde ona sevdirilen şeyde anlamı dikkate almıştır. Bundan dolayı dişi için kullanılan *selâs* (üç) kelimesini *erkek* için kullanılan (selâse'ye) hâkim kılmıştır.[274]

Hz. Peygamber (s.a.v.) hadisin sonunu başlangıcın benzeri yapıp, ikisinin arasına erkek bir kelimeyi yani *et-tîb* lafzını soktu. Bundan dolayı hadise *nisâ* (kadınlar) kelimesiyle başladı *salât* (müennes kelime: namaz) ile bitirdi. Hadisin başında ve sonunda zikredilen her iki kelime de müennestir. İbnü'l-Arabî'ye göre bu iki kelimenin arasındaki güzel koku: *et-tîb* kelimesi ise Hz. Peygamber'in varlığı gibidir. Çünkü erkek kendisinden ortaya çıktığı zât ve erkekten ortaya çıkan kadın arasında bulunur. Bunlardan birisi (*salât*) zâtın müennesliği, diğeri (*nisâ*) ise gerçek müennesliktir. Güzel koku (*et-tîb*) bu ikisinin arasında kendisinden var olduğu zât ile kendisinden var olan Havva arasındaki Âdem (a.s.) gibidir.[275] Ömer Fuâdî de *et-tîb* ve *nisâ*dan sonra gelen *salât* lafzının tehîr edilmesinin hikmeti, amâl-

[273] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli, 241.
[274] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli, 241.
[275] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli, 242.

i dünyâdan bana ve size sevgili olup ve menâfi ve safâsı âhirette zuhûr eden namâz kastedilmiştir diyerek namazın niçin en sonra geldiğini bu şekilde izah etmiştir.[276]

İbnü'l-Arabî'ye göre "göz aydınlandı" anlamındaki *kurret* kelimesi istikrar kelimesinden gelmektedir. Göz sevgiliyi görmede karar kılmış ve dolayısıyla sevgiliyi gören göz başka bir şeye bakmayacağı için namaz kılan insanın namazı esnasında başka bir yöne bakması bunun için yasaklanmıştır diyerek namaz ibadetindeki huşûya dikkat çekmiştir. [277]

2. Âyet ve Hadisle İhticâc

İşârî yorumda gözetilmesi gereken bir diğer kaide verilen anlamın doğru olduğuna başka âyet ve hadislerden delil getirerek nassı destekleyici unsurların tercih edilmesidir. İşârî yorum neticesinde ortaya çıkan hükümlerin Kur'ân ve sünnete uygun olması, verilen anlam ve hükümlerin gerek lafzın gerekse şeriatın zahirine ve aklî unsurlara ters düşmemesi gerekmektedir. Nassın siyak ve sibakıyla birlikte, gerek sebeb-i nüzûl gerekse sebeb-i vürûdun da dikkate alınması ve nassın zikredildiği ortam ile metnin anlamı gözetilerek aralarındaki irtibat korunmaya çalışılmalıdır. Nassın tevili ümmetin icmaının dışına çıkmamalı, şayet hadisin lafzı noktasında ihtilaf söz konusuysa konuyla ile ilgili diğer rivâyetler, şerhu'l-hadîs ve ihtilâfu'l-hadis gibi hadis ilimleri dikkate alınarak anlaşılmaya çalışılmalıdır.[278]

[276] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 270a vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 129)
[277] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli, 247.
[278] Fikret Karapınar, "Rivayetlerde İşârî Yorum", 102-103.

İbnü'l-Arabî, "Bana Üç Şey Sevdirildi" diye bilinen hadisi *"O'na ruhumdan üfledim."* (Hicr 15/29) âyetiyle birlikte değerlendirir.[279] Zira Allah'ın insana kendi ruhundan üflemesi Allah'ın kendisine özlem duyması ve Allah'ın kendi suretinden insanı yaratmasıyla irtibatlandırılmaktadır.[280]

Erkek ile kadın arasındaki irtibat insanın Hak karşısındaki konumuna göre kadının erkeğe göre nisbeti şeklindedir ve bunun için de İbnü'l-Arabî şu âyete atıf yapar: *"Erkekler onlar üzerinde (daha üstün) bir dereceye mâlikdirler."* (Bakara, 2/228) Kadın ile güzel koku arasındaki irtibatı kurarken de "Dereceleri yükselten Arş'ın sahibi olan Allah Teâlâ'dır." (Mümin, 40/15) âyetine atıf yapar ve hadiste güzel kokunun kadınlardan sonra gelmesinin Hakk'a ait derecelerin gözetilmesiyle izah eder.[281]

Hadiste zikredilen gözümün nuru namaz kılındı cümlesini "Artık Beni zikrediniz ki Ben de sizi zikredeyim." (Bakara, 2/152) âyetine atıfla namazın Allah ile kul arasındaki konuşmaya yani onun zikrine işaret ettiğini ifade ederek yer verir.[282]

İbnü'l-Arabî'nin ve diğer müelliflerin işârî yorum esnasında atıf yaptığı hadislerin ilki *men arafe nefsehu* rivâyetidir.[283] Çünkü insanın kendisini bilmesi Rabbini bilmesini önceler ve insanın Rabbini bilmesi ise kendisini

---

279 İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem,* çev. Ekrem Demirli, 237.
280 İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem,* çev. Ekrem Demirli, 238; İbnü'l-Arabî, *Fususü'l-hikem tercüme ve şerhi,* (haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın), (şrh. Ahmed Avni Konuk), İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), 1992, 4/327.
281 İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem,* çev. Ekrem Demirli, 242.
282 İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem,* çev. Ekrem Demirli, 244.
283 Aclûnî, *Keşfü'l-hafa,* 2/262.

bilmesinin sonucudur.[284] Ayrıca Hz. Peygamber'in Deccal hadisinde "*Herhangi biriniz ölmedikçe Rabbini göremeyecektir*." [285] buyurması Rabbini görmek isteyen kişinin O'na özlem duyması nasıl kaçınılmazsa kul ile Rabbi arasındaki irtibatın da kadın ile erkek arasındaki muhabbet bağına benzetilebileceğini belirtmiştir.[286] Çünkü Allah'a kavuşmak ancak kulun ölümüyle gerçekleşecektir ki bu durumda Hak Teâlâ, bu ilişkinin varlığına özlem duymaktadır. Yani Allah Teâlâ'ya müştak olanların iştiyakından Allah Teâlâ'nın onlara olan iştiyakı daha şiddetlidir.[287]

Allah, erkekten kendisine benzeyen ve kadın diye isimlendirdiği bir şahıs türetmiştir. Böylece kadın erkeğin suretine göre ortaya çıkmıştır. Bunun neticesinde erkek bir şeyin tıpkı kendisini sevmesi gibi kadına sevgi duymuş, kadın da tıpkı bir şeyin vatanına özlem duyması gibi erkeğe sevgi duymuştur.[288] Bunun için kadınlar Hz. Peygamber'e sevdirilmiştir.

Namaz ibadetinin önemine dikkat çeken İbnü'l-Arabi, namazın Allah ile kulu arasında ikiye ayrıldığı yarısının Allah'a diğer yarısının da kula ait olduğunu ifade etmek için *"Namazı kendim ile kulum arasında ikiye böldüm. Yarısı bana, yarısı kuluma aittir. Kuluma istediği verilecektir."*[289] şeklindeki Fatiha sûresinin faziletine ilişkin hadise atıf yapmıştır.[290] Namazın kul

[284] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli, 236.
[285] Müslim, Fiten ve eşratu's-saat, 169.
[286] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli, 237; Avni Konuk, 4/328.
[287] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli, 237. Avni Konuk, 4/329.
[288] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli, 238.
[289] Müslim, Salât, 38.
[290] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, çev. Ekrem Demirli, 244-245.

açısından ne kadar önemli bir ibadet olduğunu izah eden Ömer Fuâdî, *"Rabbini görüyormuş gibi ibadet et. Sen onu görmesen de o seni görüyor"*[291] hadisine atıf yaparak namazın nasıl huşu ile kılınması gerektiğine işaret etmiştir. Bu yönüyle namazın Allah'ı anmada önemli bir zaman dilimi olduğuna işaret etmek için de Sevban'dan (r.a.) nakledilen *"Ben, beni zikredenle otururum."* şeklindeki kutsi hadise atıf yapılmıştır.[292]

3. Şiirle İstişhâd

İşârî yorumun bir diğer unsuru da dilin edebî inceliklerini beliğ üsluplarıyla ortaya koyan şairlerden örnekler vererek mevcut lafzı daha anlaşılır ve edebî bir şekilde ele almaktır.[293] İbnü'l-Arabî, "Bana üç şev sevdirildi" hadisini yorumlarken kendi şiirine atıf yapmakta ve mü'min kul ile Rabbi arasındaki iştiyakı:

Beni görmeyi ister Sevgili
Ben ise daha çok isterim onu görmeyi

Nefisler arzu duyar, kader ise engeller
Ben üzüntüden şikayetçiyim, o da şikayetçi [294]

şeklinde ifade etmektedir. İbnü'l-Arabî kadın ile erkek arasındaki ontolojik irtibatı değerlendirirken de asl olanın ilâhî aşk olduğunu ifade etmek için şu şiire atıf yapmaktadır:

---

[291] Müslim, İman, 1.
[292] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem,* çev. Ekrem Demirli, 245
[293] Bu çerçevede günümüz şair ve mütefekkirlerinden İsmet Özel de *Kırk Hadis* isimli eserinde bu hadis-i şerifi şerhetmiştir. Bu hadisin güncel bir yorumu için bkz. İsmet Özel, *Kırk Hadis*, İstanbul: Şûle Yayınları, 2006, 17-21.
[294] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem,* çev. Ekrem Demirli, 237-238. Avni Konuk, 4/333.

Benim âşık olduğumu konuşuyor insanlar
Fakat kime âşık olduğumu bilmiyorlar.[295]

Ömer Fuadî de *et-tîb* yani güzel kokunun vasfını izah ederken Rahmânî kokunun yerleşmesine işarette bulunmakta ve insan-ı kâmilde hakiki kokunun kalıcılığına işaret ederek Farsça bir şiir söyler ki Türkçesi şöyledir:

Bir gül bahçesinde can (veren) bir gül vardı
Onun sefasının kokusu Rahmanî idi

Nefsim o gülün kokusunu talep etti
Kokusu gönlüme ulaşınca fani olur

Gönlüm o gülün kokusunu talep etti
Kokusu gönlüme ulaşınca fani olur

Canım o gülün kokusunu talep etti
Kokusu sırra ulaşınca fani olur

Sırrım o gülün kokusunu talep betti
Ulaştığında sırr-ı hafi fani olur

Bu sır o gülün kokusunu talep etti
Sırr-ı ahfaya ulaşan fani olur

Sırr-ı ahfâya mutlakına ulaşınca
Bütün bağlar fani olur

[295] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem,* çev. Ekrem Demirli, 240. Avni Konuk, 4/348.

O gül suyu Fuâdî'ye ulaştığında
Kokusu fani olana doğru gider.[296]

Ömer Fuâdî'nin şiirine göre râyihâ-i tayyibeye meyl ve muvâneset ahlâk-ı ruhtandır. Rûhâniyyet gâlip olduğunda insanların güzel kokuya meyledip kötü kokulardan sakındıklarını belirtir.

Ömer Fuadî, hadiste zikredilen "gözümün nuru kılınan namaz" lafzında namazlarını hakkıyla eda edenlerin kastedildiğini Sa'dî'den aktardığı şu şiirle izah eder.

Hakk'a şükür eylemenin bir yolu vardır, bir tek:
O da îfâda olan aczini ikrâr etmek

Yoksa Rezzâk-ı Kerîm'e yaraşır surette
Bu şükür borcunu hakkıyla kim îfâ edecek? [297]

4. Zahirî Yorum

İşârî yorumun diğer kurallarından birisi de nassın sınırlarını özellikle haram ve helal dairesinin hudutlarını gözeterek Kur'ân ve sünnetin zahiriyle uygun bir biçimde tevil etmek ve verilen mananın şeriatın zahiri hükümleriyle muhalif bir şekilde anlaşılmasına imkân vermemektir. Ömer Fuadî'nin hadisin şerhine dair yazdığı risâlesinde zahiri yorumlar bulmak mümkündür. Hadiste zikredilen *et-tîb* yani güzel kokunun sevilmesinin ârif-i ehl-i safâya ait bir iş olduğu ifade edilmektedir.

Şerhin devamında *"keşf-i bâtınî ve tıyb-i manevî vücûd-ı şerîflerinden mütehakkık olduğuna delâlet eden*

[296] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 268a vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 126)
[297] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 270b vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 131)

mucize-i vâcibu'l-îmânlarındandır ki buluşmadan hâl-i Muhammed-i Mekkî ve Medenî'den min indillâh hâl tahsîl etmekle davet olunmadan Sultân-ı Enbiyâ'ya gâibâne diyâr-ı Yemen'den îmân getiren âşık u sâdık Yemenî Hz. Sıddîk-sıfât Üveys el-Karanî hazretlerinin ekser ezmânda bûy-ı îmânların ve râyiha-ı sıdk u safâların iştimâm edip Yemen cânibine teveccüh ettiklerinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gâh "Yemen'den dost kokusu gelir" buyurdukları ve gâh "Yemen'den nefes-i rahmânî gelir" dediğini" ve kokunun da gerek manevî gerekse maddî olarak Hz. Peygamber ile Üveys el-Karanî arasındaki manevi irtibatı ortaya koyduğu görülmektedir." [298]

Hadiste geçen güzel kokunun zâhiri yorumuna bir diğer örnek de *"Abdullah b. Şurayh'dır ki o İbn Ümmü Mektûm (r.a.) (ö. 15/636) künyesiyle tanınan meşhur sahabîdir. Bu âmâ ve nefesi güzel sahâbî Hz. Peygamber'e (s.a.v.) müezzinlik görevini seçmiştir. Hz. Bilâl (ö. 20/641) fecrin doğuşundan önce tesbîh ve tevhîdle temcîd-i mecîd okuyup İbn Ümmü Mektûm (r.a.) da hemen fecr vakti girince ezân okuyup dâima fecrin doğuşunu kaçırmaz ve ezan-ı Muhammedî'yi okurdu. Rivâyet olunur ki, göz gözü görmezken "fecrin doğuşunu nasıl anlarsınız" denildiğinde "Kokusundan bilirim" diye cevap verirlerdi.*"[299] İbn Ümmü Mektüm'ün (r.a.) âmâ olduğu halde sabah ezanının vaktini kokusundan aldığı nakledilmektedir.

Hadiste zikredilen nisâ lafzının her ne kadar nisâ-i suveriyye ile yorumlansa da Hz. Peygamber'in (s.a.v.)

[298] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 265b vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 123)

[299] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 266a vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 124)

murâd-ı şerîfleri, ümmü'l-müminîn olan kendi tertemiz hanımlarıdır. Bu hanımların ilki Kureyş kabilesinden ve Kureyş'in eşrâf ve sâdâtından şerîfu'n-neseb ve latîfu'l-hubb Hatîce bint Huveylid (r.a.)'dır. Fâtıma-yı Kübrâ (r.a.) (ö. 11/632) hazretlerinin vâlide-i mâcideleridir. Rasulullah (s.a.v.) ilk önce onunla evlenmiştir.[300] Sultân-ı Enbiyâ'nın dokuz tertemiz hanımının her biri nice yüksek faziletlere ve menâkıb-ı seniyyeye mazhar olmuşlardır. Amma üçünde hâl ve kemâl ziyâde idi. İkincisi Hz. Âişe'dir (r.a.) ki Cebrail'in (a.s.) manevi işaretiyle bu validemizle nikahlanmıştır. Üçüncüsü de Ümmü Hânî annemiz ve Rasulullah'ın (s.a.v.) amcasının kızıdır ki son derece sâdıka, âbide, sâliha, zâhide ve Peygamberimizin dini işlerinde mücâhide bir tavır sergilerdi.[301] Alıntıları tırnak içinde mi yazsak Bu örnekleri verdikten sonra Ömer Fuadî, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) nisâya muhabbet göstermesinin ümmetini nikâha ve evlenmeye teşvik etmesiyle yorumlamaktadır. Bu hadisin zahiri yorumunun Müslümanları nikahlanmaya teşvik ettiğini ifade etmektedir.[302]

Hadisteki üçüncü unsur olan namaza dair de Ömer Fuadî, Hz. Ali kerremallâhu vecheyi örnek vermektedir. Zira onun abdest almaya başlamasıyla beraber *"acaba ben Hakk'ın huzûruna varınca ve namazımın hakkını edâ etmeye kâdir oldum mu?"* diye azamet-i ilâhiyyeden mübârek benizlerinin ağardığını hadisin şerhinde nakletmektedir. Böylece namazın göz nuru kılınmasının

[300] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 268a vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 127)
[301] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 269a vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 128)
[302] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 269b vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 129)

ancak namazı bu şekilde eda etmekle kişinin mükellef olacağını ifade etmektedir.[303]

5. İşârî Yorum

Ömer Fuâdî, bu hadise mana verenlerin itibar ettikleri gibi bir mana taşımadığını ve hadiste mecâz, istiâre, istiâne, te'vil ve işâre gibi birçok edebî inceliğin bulunduğunu hatta halin iktizasına ve yerine göre te'vil, tahkik, tebyin ve tetkik yapılabileceğini söylemektedir. Çünkü Ömer Fuâdî'ye göre Hz. Peygamber'in sözleri hem mucizevidir hem de cevamiu'l-kelîm vasfını taşımaktadır ve her bir harfinde yüz binlerce anlam ve sır gizlidir.[304] İşârî yorum yapılırken metni zorlayan, haddi aşan ve metinle ilgisi olmayan, metni tamamen saptırıcı ve ilgisiz yorumlardan da kaçınılmasının gerektiği, verilen mananın mutlaka metinle bir ilgi ve alakasının bulunmasının gerekli olduğu da ifade edilmiştir.[305]

Ömer Fuâdî, mezkûr risâlesinde bu hadis Hz. Peygamber tarafından irad edildiği esnada yanında Hz. Ebû Bekir'in de bulunduğu ve hadisteki *"bana dünyanızdan üç şey sevdirildi"* lafzının ilkini "Âlem-i kesrette zuhûr eden ef'âlden bana sevgili olanın biri cemâl-i bâ-kemâlleri mir'ât-ı cemâl-i Hüdâ-yı zü'l-celâl olan Hz. Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) vücûd-ı şerîflerine nazar etmektir" buyurduğunu,[306] ikinci unsuru Resûlullâh yolunda infak etmek, üçüncüsünü de Resûlullâh'ın emri

---

303 Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât,* 270b vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 130)

304 Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât,* 264a vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 121)

305 Karapınar, "Rivayetlerde İşârî Yorum", 102.

306 Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât,* 271a vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 131)

altında olmak şeklinde te'vil etmiştir.[307] Hz. Ömer'in de bu esnada hazır bulunduğunu ve hadisin ilk unsurunu emri bi'l-maruf, ikincisini nehyi ani'l-münker, üçüncüsünü de güzel ahlâk şeklinde yorumladığını ifade etmektedir.[308] Hz. Osman'ında hazır bulunduğu ve hadisin ilk lafzını ehibbâ ve esdikâmız olanlara ziyâfet vermek, aç olan fukarâya bezl-i nimet etmek, ikinci unsuru Kur'ân-ı Kerîm okumak, üçüncüsünü de çıplakları giydirmek olarak yorumladığını söylemiştir.[309] Hz. Ali'nin de hazır bulunduğu ve ilkini misafire hizmet etmek, ikincisini yaz gününde oruç tutmak, üçüncüsünü de kılıçla harp etmektir şeklinde te'vil ettiğini nakletmiştir.[310] Bu üç unsurun dört halife tarafından farklı şekillerde yorumlandığı ve bu yorumlarda her halifenin kendi şahsiyet ve mizacına uygun ifadeler kullandığı görülmektedir.

Ömer Fuâdî'ye göre tîb ile kastedilen râyiha-i tayyibedir. *"Peygamberlere Hak Teâlâ bir kuvvet-i iştimâmiyye vermiş idi ki, râyiha-i sûriyye-i tayyibeyi meşâmm-ı cismânî ile nice iştimâm ederler ise dil ü cân âleminde olan meşâmm-ı rûhânî ile revâyih-i maneviyye ve rûhiyyeyi dahi öyle iştimâm ederlerdi. Ve dahi râyiha-i tayyibe ve suveriyye mahallinden zuhûr ettikte tevessül-i hevâ ile ol meşâmm-ı beşeriyyesinde olan nefs-i insâniyyeye vâsıl olur. Badehû rûh-ı insânîye vâsıl olur. Bu ecildendir ki, hubb-i râyihaya insânın hem nefsi*

[307] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 271b- 272b vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 133)
[308] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 274a vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 136)
[309] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 275b vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 139)
[310] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 278b vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 139)

mâildir, hem rûhu mâildir. Amma bed râyihayı nefs kabûl eder, rûh kabûl etmez. Zîrâ ol nefse vâsıl olur, rûha vâsıl olmaz. Nefsten mâsivâ vâsıl olursa da kabûl etmez, nefiste kalır. Ona binâen Hz. Peygamber (s.a.v.) dâima râyiha-i tayyibe ile mukayyedler idi."[311]

Ömer Fuâdî güzel kokuya dair yorumunda Zünnûn-ı Mısrî'den (ö. 245/859) nakilde bulunmakta ve "her kim şeriatın mübah kıldığı hoş kokulu güzel şeyler yoluyla Allah ile ünsiyet oluşturabilirse, yaratılıştaki güzelliği görebilir." ifadesiyle iyinin ve güzelin varlığına güzel bir gözle bakmak ve onunla ünsiyet oluşturmayı ruhun tabiatındandır şeklinde yorumlamaktadır.[312]

Karabaş Velî de hadisin lafzında tevhid-i selâseye işaret olduğunu beyan etmekte ve hadisin lafzındaki istiarelere dikkat çekmektedir.[313] "Sizin dünyanızdan" ibaresindeki "dünya" kelimesinin dünüvv (yakın, aşağı) kökünden geldiğini, "küm" kelimesinin de hitap zamiri olduğunu ve umur-ı külliyeden müsteâr olduğunu dile getirmiştir. "Nisâ", ef'âlden müsteârdır. "Tîb" ise (güzel koku) sıfattan müsteârdır. "Salât" ise zâttan müsteârdır.[314] Yine hadisin şerhine devamla "nisâ" bedenden müsteârdır, "tîb" kuvveden, "salât" hakikat-i ruhtan müsteârdır diyerek üçlemeye dikkat çekmiş "üçleme"nin beden, kuvve ve ruh da zuhur ettiğini söylemiştir. Şayet bunların içinden birinin zuhur etmemesi durumunda hepsinin de mevcut olmayacağını

---

311 Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 265a vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 122-123)

312 Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 267b vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 127)

313 Karabaş-ı Velî, *Şerhu hadisi Hubbibe ileyye min dünyakum*, 699. (Kerim Kara, *Karabaş Veli: Hayatı, Fikirleri, Risâleleri* içinde)

314 Karabaş-ı Velî, *Şerhu hadisi Hubbibe ileyye min dünyakum*, 699. (Kerim Kara, *Karabaş Veli: Hayatı, Fikirleri, Risâleleri* içinde)

ve böylece aralarındaki irtibatın adeta zorunlu olduğunu ifade etmiştir.[315]

Bu zorunlu irtibatı İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*'inde şöyle izah eder: *"Hz. Muhammed'in hakikati, yaratılışı itibariyle üçlü olması nedeniyle ilk tekliği verdiği için, sevgiden ki sevgi varlıkların (yaratılma) ilkesidir. Bu minvalde "Bana dünyanızdan üç şey sevdirildi." Çünkü bunda üç bulunur. Ardından kadını ve güzel kokuyu zikretti, namazı ise göz aydınlığı saydı. İbnü'l-Arabî'nin yorumuna göre kadınların önce zikredilip namazın sona bırakılması kadının dış varlığının ortaya çıkışının erkekten bir parça olmasıyla irtibatlıdır."*[316] Hz. Muhammed'e (s.a.v.) kadınların sevdirilmesi ve onun da onları sevmesi bütünün parçaya ilgi duyması ile açıklanmaktadır. Hz. Peygamber, Hak kendilerinde daha yetkin müşahede edildiği için kadınları sevmiştir, çünkü Hak kesinlikle maddelerden soyutken görülemez, çünkü Allah özü gereği âlemlere ihtiyaç duymaz.[317] Aslı itibariyle Hz. Peygamber'in kadınları sevmesi Hakk'ı sevmekten kaynaklanmaktadır.[318]

İbnü'l-Arabî, Hz. Peygamber'in hadiste tîbi yani güzel kokuyu zikredip onu kadınlardan sonra getirmesinin hikmetini şöyle izah eder. Kadınlarda oluşturma/tekvin kokusu vardır. En güzel koku sevgilinin

---

315 Karabaş-ı Velî, *Şerhu hadisi Hubbibe ileyye min dünyakum*, 700. (Kerim Kara, *Karabaş Veli: Hayatı, Fikirleri, Risâleleri* içinde)

316 İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem,* (çev. Ekrem Demirli), 236. Hadisin İbnü'l-Arabî'nin işârî yorum yöntemi açısından incelendiği bir çalışma için bkz. Abdullah Kartal, "İbnü'l-Arabî'nin Yorum Yöntemi ve Muhammed Fassında Bu Yöntemin Tatbiki: Her Varlık Bir Âyettir", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2008, 9/21, 257-282.

317 İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem,* (çev. Ekrem Demirli), 239.

318 İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem,* (çev. Ekrem Demirli), 241.

boynunun kokusudur. Hz. Peygamber'in kul olarak yaratılmış olması, sürekli secde etmesi ve edilgen bir kul olarak kalmayı sürdürmesi Allah'ın ona nefesler âleminde (temiz kokuları) sevdirmesine neden olmuş bundan dolayı kadınlardan sonra koku kelimesi gelmiştir.[319] Ömer Fuâdî de *"Hz. Peygamber'in husûsan kadınlara meyl ü muhabbetleri şehvet-i nefsâniyye ile olmayıp belki şehvet-i rûhâniyye ile olmuştur diyerek kutbu'l-aktâb ve şeyhu'l-Ekber âlîcenâb hazretleri Fusûsü'l-Hikem'inde bu manâ-yı gâmızı tahkîk etmişlerdir."* diyerek İbnü'l-Arabî'ye atıfta bulunmuştur.[320]

İbnü'l-Arabî, Hz. Peygamber'in *"göz aydınlığım namaz oldu"* buyurmasını da namazın bir müşâhede ve Allah ile kul arasındaki konuşma olduğuna işaret ettiğini belirtir. Hakkı zikreden kimse hiç kuşkusuz ki Hakla oturmuş ve onunla konuşmuş olur.[321] Bu anlamda namaz görmek demektir. Gözü yoksa göremez. Namaz kılan kişi o esnada mertebesini de gördüğü için kıldığı namazda Hakkı görebilecek midir? Hakkı görmezse de sanki görüyormuşçasına, inanarak Allah'a ibadet etmeli ve karşılıklı konuşma esnasında Hakkı kıblesinde tahayyül ederek Hakkın ona gönderdiği şeylere kulak vermelidir.[322] Namazda Hakk'ı görme derecesine ulaşamayan kimse, namazın nihai hedefine ulaşamadığı için namaz ona göz aydınlığı olmaz. Allah'ın zikrinin en büyük olduğu ibadet namazdır. Namaz bu açıdan bir takım sözler ve fiiller içerir. Âyet-i kerîmede *"Çünkü*

[319] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem,* (çev. Ekrem Demirli*)*, 241.
[320] Ömer Fuadî, *Risâle-i Müsellesât*, 269b vr. (Demirel, *Türkçe Tasavvuf Risâleleri*, 129)
[321] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem,* (çev. Ekrem Demirli), 244-245.
[322] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem,* (çev. Ekrem Demirli), 245.

namaz edebsizlikden, akıl ve şerîata uymayan her şeyden alıkoyar. Allah'ı zikretmek elbette en büyük (ibadet)dir." (Ankebût, 29/45) buyurulmakadır.[323]

SONUÇ

Hadis kaynaklarında "Bana üç şey sevdirildi" lafızları ile bilinen hadisin hasen olduğu konusunda ittifak vardır. Hadisin metnindeki lafız farklılıkları bazı hadis âlimlerinin dikkatini çekmiş ve bu farklılıkların manayı etkileyip değiştirdiği yönünde fikir yürütmelerine sebep olmuştur. Özellikle de "dünya/nızdan" ve "üç şey" lafızları bu ihtilafın temel sebebi olmuştur. Hadiste zikredilen üç unsur "güzel koku, kadınlar ve gözümün nuru namaz" şeklindeki tertip bazı rivâyetlerde "kadınlar, güzel koku ve gözümün nuru namaz" biçiminde değişiklik göstermektedir. Bu tertip içerisinde mutasavvıflar tarafından tercih edilen ise "dünyanızdan" ve "üç şey"e ilaveten "kadınlar, güzel koku ve gözümün nuru namaz" biçimindeki lafzî form olmuştur. Bu hadisi ontolojik bir zemini esas almak suretiyle Hak ile kul arasındaki irtibatın bir zemini olarak gören İbnü'l-Arabî'nin işârî olarak açtığı yorum daha sonraki takipçileri tarafından devam ettirilmiş ve Osmanlı mutasavvıflarının ve hususiyetle *Füsusu'l-hikem* şârihlerinin de yorumlarını katarak zenginleştirdiği ilmî bir birikim haline gelmiştir. Son söz olarak gerek *Füsusu'l-hikem* şârihlerinin yaptığı yorumların incelenmesi gerekse hadisin şerhine dair yazılan müstakil risâlelerin tahkik edilip yayımlanması tek hadisler üzerine yapılan şerhçilik faaliyetinin hadis şerh geleneğine sağladığı katkıyı takip etmek açısından önem arzettiği söylenebilir.

[323] İbnü'l-Arabî, *Fusûsü'l-Hikem*, (çev. Ekrem Demirli), 246.

KAYNAKÇA

Abdurrezzak b. Hemmâm es-San'ânî. *el-Musannef*. thk. Habiburrahman el-Azamî, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1983.

Aclûnî, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-Hafâ ve müzîlü'l-İlbâs: ammâ iştehere mine'l-ehâdîs alâ elsineti'n-nâs*. thk. Yusuf b. Mahmud el-Hâc Ahmed, Dımaşk: Mektebetü'l-ilmi'l-hadîs, 2001.

Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaut, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.

Ali b. Muhammed. *Şerhu Hadisi Hubbibe ileyye*. [y.y.], Yazma, [t.y.], 111-112 vr. Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, nr. 000409.

Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1353.

Bezzar, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhalik el-Basri. *el-Bahrü'z-zehhar: Müsnedü'l-Bezzar*. thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Beyrut: Müessesetu Ulumi'l-Kur'ân; Medine: Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hikem, 1988.

Demirel, İsmail. *Ömer Fuâdî'nin Türkçe Tasavvuf Risâleleri*. Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Ebû Avâne, Yakub b. İshak. *Müstahrec*. Beyrut: Dâru'l-Marife, 1998.

Ebû Ya'lâ el-Mavsılî. *Müsned*. thk. Hüseyin Selim Esed, Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-turâs, 1986.

Hâkim en-Nîsâbûrî. *Müstedrek*. thk. Mustafa Abdülkadir Atâ, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1990.

Gazzâlî, Ebû Hâmid. *İhyâu ulûmi'd-dîn*. Beyrut: Dâru'l-Marife, [y.y.], [t.y.].

el-Iclî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdullah b. Salih. *Tarihu's-Sikât.* thk. Abdulmu'tî Kal'acî, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1984.

İbn Ebî Hatim er-Razî, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris. *el-Cerh ve't-ta'dil.* Haydarabad: Dairetü'l-Maarifi'l-Osmaniyye, 1952.

İbn Hacer el-Askalânî. *Tehzîbu't-tehzîb*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1993.

İbn Hacer el-Askalânî. *Takrîbu't-tehzîb*. thk. Halil Me'mûn Şıyha, Beyrut: Dâru'l-marife, 1997.

İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî. *el-İhsân bi tertîbi sahihu İbn Hibbân,* thk. Kemal Yusuf el-Hût, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1987.

İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî. *Kitâbü's-sikat*. Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifi'l-Osmaniyye, 1973.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muahmmed. *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*. thk. İhsan Abbas, Beyrut: Daru Sâdır, 1960.

İbnü'l-Arabi, Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali. *Füsusu'l-Hikem*. çev. Ekrem Demirli, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2017.

İbnü'l-Arabi, Ebû Abdullah Muhyiddin Muhammed b. Ali. *Fususü'l-hikem tercüme ve şerhi.* haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın, şrh. Ahmed Avni Konuk, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1992.

Kara, Kerim. *Karabaş Veli: Hayatı, Fikirleri, Risâleleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

Kartal, Abdullah. "İbnü'l-Arabî'nin Yorum Yöntemi ve Muhammed Fassında Bu Yöntemin Tatbiki: Her Varlık Bir Âyettir". *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2008, c. IX, sy. 21, s. 257-282.

Müellifi meçhul. *Risâle fi hadisi hubbibe ileyye min dünyakum selas ve bazı fetava-yı Ebü's-suud*. [y.y.], Yazma, [t.y.] 158-159 y., Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli, nr. 003653-27.

Müellifi meçhul. *Risâle fi şerh kavlihi aleyhi's-selam hubbibe ileyye min dünyakum*. [y.y.], Yazma, [t.y.] 49-52 y., Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 001444-12.

Müellifi meçhul. *Risâle fi hubbi'n-Nebiyy'i (s.a.s.) ve keza hubbi'l-Hilafeti'r-Raşidin ve'l-Melaiketi'l-mükarrebin mine'd-dünya selasen ve eyzan ahiru ma fi hayel babi kavluhu Teâlâ Celle Şanuhu*. [y.y.], Yazma, [t.y.], 174-175 y. Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, nr. 001047-11.

Müellifi meçhul. *Kelimat Latife alâ Hadisi Hubbibe İleyye min Dünyaküm Selâsun*. [y.y.], Yazma, [t.y.], 193 vr., Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, nr. 000188/51.

Münâvî. *Feyzu'l-kadîr şerhu'l-Câmii's-sağîr*. thk. Hamdi ed-Dervîş, Riyad: Mektebetü'n-Nezzâr, 1997.

Müslim b. Haccâc. *el-Câmiu's-Sahîh*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1422/2001.

Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*. thk. Abdülgaffar Süleyman el-Bindârî, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1991.

Karapınar, Fikret. "Rivâyetlerde İşârî Yorum". *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2007, c. V, sy. 2, s. 89-104.

Özel, İsmet. *Kırk Hadis*, İstanbul: Şûle Yayınları, 2006.

Sehâvî, Şemseddin. *Makâsıdu'l-hasene*. thk. Muhammed Osman, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-Arabî, 1405.

Sever, Fatma. *Kendi İfadesiyle Dünya'dan Hz. Peygamber'e Sevdirilenlere Dair Rivâyetlerin Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2009.

Şeker, Necmeddin. Hadis Şerhçiliğinde Farklı Bir Gelenek "İşarî Yorum", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, c. XII, sy. 23, s. 115-149.

Taberani, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-evsat*. thk. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân. Riyad: Mektebetü'l-Maârif, 1985.

Yerkazan, Hasan. "Tasnif Döneminin Yeni Yazılı Kaynakları: Affân b. Müslim es-Saffâr'ın (ö. 220/835) Hadîs Cüz'ü". *Temel İslam Bilimleri Araştırmaları -I-*. ed. Alparslan Kartal. 29-60. Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2019.

Yıldırım, Ahmet. "Hadisleri Anlamada İşârî Yorum". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004/2, sy. 13, s. 13-36.

Zemahşerî, Mahmud b. Ömer. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-Arabî, 1407.